

- прагнення досягти найвищих результатів у створенні власного оригінального освітнього продукту.

Література

1. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

Молнар Тетяна Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри

теорії та методики початкової освіти

Мукачівського державного університету, м. Мукачево.

tetjana_molnar@ukr.net

ОЗНАКИ ПІДГОТОВЛЕНОГО ДО РОБОТИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ЗАКАРПАТТЯ (на матеріалі констатувального етапу дослідження)

Проблема організації соціокультурного життя в міжкультурному середовищі є однією з найактуальніших для сучасного людства, причому такою, що стосується існування різних цивілізацій, країн, етнічних і соціальних груп і, врешті-решт, кожної окремої особистості.

Умови сьогодення в якості основних вимог до сучасного вчителя визначають знання засад полікультурної освіти, як-от: формування вміння і готовності жити в поліетнічному середовищі, розвиток культури міжнаціонального спілкування, розвиток особистості як суб'єкта своєї національної культури, розвиток здатності протистояти расизму, збереження різноманіття культурних цінностей тощо [1].

Особистість майбутнього вчителя є носієм і провідником ідеї міжкультурності, яка не зможе результативно здійснювати педагогічну діяльність у складних соціокультурних умовах без належної підготовки [2]. Як підкреслює М. Семікін, саме майбутнім учителям особливо важливо «вміти працювати з різними в культурному відношенні людьми, правильно розуміти людську відмінність, бути толерантними до інших, вміти підтверджувати своїми особистими справами і словами культурний плюралізм у суспільстві» [3, с. 87].

Світоглядний компонент підготовленості майбутніх учителів початкових класів до роботи в міжкультурному просторі містить головні соціокультурні цінності студента, в яких відтворюється його афективна й когнітивна картина світобачення та Я-концепції: людина, її життя, суверенність прав, творчості, свободи, духовності, а також загальнолюдські чесноти, що еволюціонують упродовж тисячоліть та охоплюють толерантність до полікультурних, поліетнічних, релігійних модифікацій, активну громадянську і стійку життєву позицію тощо.

У процесі вибору зовнішніх критеріїв, що співвідносяться зі шкалами, які характеризують світоглядний компонент професійної підготовленості майбутніх

учителів початкової школи, ми виходили з того, що ці критерії мають не тільки пройти психометричну перевірку, але й бути перевіреними практикою професійної освіти. Результати опитування студентів 1–4 курсів Мукачівського державного університету спеціальності 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня «Бакалавр» наводимо далі (кількість респондентів – 51).

На перше та друге запитання опитувальника *«До якої етнічної групи Ви себе відносите»* та *«Чи вважаєте Ви українську мову рідною»* було отримано 100% відповідей – «українці», «українська – рідна мова», рідними мовами вказані також: українська – 42 (55%) респонденти; українська + російська – 5; українська + закарпатський діалект – 3; українська + угорська – 1. Це може лише свідчити або про природний полілінгвізм (для когось білінгвізм), або про змішування в свідомості студентів понять про рідну, другу та державну мови.

У колі сім'ї розмовляють здебільшого українською – 28 респондентів (55%); українською + закарпатський діалект – 12; закарпатський діалект – 8; українською + угорською – 2; російською – 1. Цікавим фактом є те, що на перервах у ЗВО розмовляють українською – 47 студентів (92%); українською + закарпатський діалект – 2; закарпатський діалект – 1; суржик визнала як мову – 1 студентка, тоді як із незнайомими людьми розмовляють також українською – 49 респондентів. Отже, сім'я не є основним чинником розповсюдження української як мови міжнаціонального спілкування, проте колоскові рідною мовою в дитинстві співали батьки лише 42 респондентам (82%).

На запитання щодо мови, якою спілкуються в родині студентів, отримали такі відповіді: мати розмовляє українською – 37; закарпатський діалект – 5; українською + угорською – 3; українською + закарпатський діалект – 2; українською + російською – 2; іншими мовами – 2. Батько розмовляє українською – 35; закарпатський діалект – 5; українською + чеською – 3; українською + закарпатський діалект – 2; іншими мовами – 2; українською + угорською – 1; українською + російською – 1; українською + словацькою – 1; російською – 1. Отже, навіть на такій невеликій вибірці видно різноманіття використовуваних мов у міжкультурному просторі Закарпаття.

Стверджувальну відповідь на запитання про участь у заходах національних меншин (фестивалі, конкурси тощо) отримано лише від 16 респондентів (31%), проте їм вистачає культурних заходів у ЗВО, які популяризують їхню етнічну групу – 38 респондентів (75%). Є сенс звернути увагу на те, що 46 майбутніх педагогів (96%) хотіли б, щоб у ЗВО були міні-музеї, виставки, фестивалі, конкурси тощо, на які б залучали інших представників етносів, які проживають на Закарпатті.

Аналіз одержаних відповідей дав підстави до проведення наступного дослідження щодо встановлення ключових характеристик – ознак майбутнього вчителя початкової школи, який готовий до роботи з учнями початкової школи в умовах міжкультурного простору Закарпаття. Нами було використано звернення до експертних оцінок (із залученням відповідних експертних груп). Метою було отримання відповідей на запитання: *які якості особистості майбутнього вчителя необхідні для виконання своєї професійної місії та самореалізації під час роботи з учнями початкової школи в міжкультурному просторі?*

Виконання означеного завдання пов'язано із проведенням емпіричного дослідження, інструментом якого була анкета, у якій респондентам пропонувалося визначити ознаки майбутнього вчителя початкової школи відповідно до визначених компонентів професійної підготовленості. Респондентами виступили працюючі педагоги Закарпатської області, загальна кількість яких становила 87 осіб.

Бланки анкети розсилалися та приймалися електронною поштою за попередньою домовленістю із педагогами, для реєстрації було також використано Google Forms, для спрощення процедури анкетування бланк містив інструкцію. Респонденти не знали, хто, окрім них, бере участь у дослідженні, і тому не мали можливості сформулювати загальну позицію щодо відповідей на запитання анкети. Відзначимо, що у зв'язку із тим, що у відповідях респондентів зустрічалися різні формулювання одних і тих самих ознак, виникла необхідність їх зведення до мінімальної кількості лаконічних форм. Після попередньої обробки інформації, що охоплювала редагування відповідей респондентів на запитання анкети, їх кодування, а також побудову первинної матриці, нами було використано пакет «Таблиці багатомірних відгуків» програми Statistica 6, за допомогою якого визначено кількість респондентів, які відзначили ту чи іншу ознаку.

Результатом опрацювання бланків-анкет стало визначення ознак майбутнього вчителя початкової школи з точки зору представників професійної спільноти. Ці ознаки було згруповано в кожному компоненті (приклад наведено за одним компонентом – світоглядним) за рейтингом у порядку зменшення % респондентів, які відзначили характеристику як важливу (повторні ідентичні відгуки не враховувалися). Оброблені у такий спосіб результати анкетування представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Дані анкетування щодо характеристик майбутнього вчителя початкової школи з точки зору представників професійної спільноти

Характеристика	% респондентів
Світоглядний компонент	
наявність позитивної мотивації до вивчення адаптованих технологій формування толерантності в дітей	75,59
налаштованість на роботу з учнями початкової школи в міжкультурному просторі	72,11
спрямованість на досягнення	72,11
потреба в інноваційній діяльності та педагогічній творчості	68,62
розуміння унікальності та складного внутрішнього світу молодшого школяра	68,62
потреба здійснювати професійну допомогу дитині, яка перебуває в міжкультурному просторі	58,15
потреба в розвитку власної суб'єктності в процесі підготовки до роботи в міжкультурному просторі	56,99

переконаність у важливості впливу особистої педагога на учня початкової школи	53,5
прагнення допомогти дітям, які мають труднощі в спілкуванні	51,17
гуманістична спрямованість	33,73
любов до дітей	30,24
наявність демократичного стилю в спілкуванні	29,08
комунікативна толерантність	26,75
ціннісне ставлення до роботи з учнями початкової школи в міжкультурному просторі	23,26
толерантність до людей іншої культури або способу мислення	23,26
повага до людей, ввічливість	22,1
ціннісне ставлення до родин вихованців	20,94
релігійність	16,28
перфекціонізм	15,12
гнучкість моральних установок	13,96
орієнтація на загальноновизнані зразки	12,79
непідкупність	10,47
віра в можливості та потенціал школярів	8,14
твердість переконань, принциповість	3,49

Отже, на основі оцінок представників професійної спільноти було виявлено ознаки підготовленості майбутніх учителів до роботи з учнями початкової школи в міжкультурному просторі. Наступним нашим кроком було «зменшення розмірності» визначених ознак шляхом використання факторного аналізу даних, отриманих у ході анкетування (Ч. Спірмен, Л. Терстоун, Р. Кеттел).

Для проведення факторного аналізу ми звернулися до експертів, яким було запропоновано оцінити порівняльну значущість ознак в балах від 1 до 10. Експертами виступили 15 учителів початкової школи м. Мукачева Закарпатської області.

Опрацювання результатів анкетування за кожним окремим компонентом професійної підготовленості здійснювалось з використанням пакету «Факторний аналіз» програми Statistica 6. Як метод визначення факторів використовувався метод головних компонент (Principal components). Після знаходження простору спільних факторів проводилося обертання факторних навантажень за методом Varimax з метою знаходження максимально зручного для інтерпретації рішення. На основі матриці побудовано факторну структуру зазначеного компоненту підготовленості студентів до роботи з учнями початкової школи в міжкультурному просторі, яку представлено в таблиці 2.

**Факторна структура світоглядного компоненту
професійної підготовленості майбутнього вчителя**

№ фактору	Значущі характеристики, що входять до складу фактору	Удільна вага фактору, %
1	1, 5, 7, 13, 23, 24	21
2	12, 14, 15	19
3	8, 11, 22	19
Разом:		59*

* загальна варіабельність вихідних даних складатиме 100%

Як бачимо з таблиці, у структурі світоглядного компоненту виокремлюються 3 фактори, що пояснюють 59% загальної дисперсії вибірки.

У I факторі (21% дисперсії вибірки) найбільше факторне навантаження мають такі рівноцінні ознаки: ціннісне ставлення до роботи з учнями початкової школи в міжкультурному просторі, налаштованість на роботу, особистісна орієнтованість у спілкуванні, потреба в розвитку суб'єктності дитини, прагнення допомогти дітям, які мають труднощі в спілкуванні, розуміння унікальності та складного внутрішнього світу учня початкової школи. Вочевидь, що ці ознаки є цінностями професійної спільноти, які мають прояв при виконанні вчителем завдань, що постають перед ним у міжкультурному просторі. Оскільки визначені характеристики належать до світоглядної сфери педагога, а їх прояв у професійній діяльності виступає як прояв особистісних якостей фахівця, означимо цей фактор як «Ціннісне ставлення до роботи з учнями початкової школи в міжкультурному просторі».

У II факторі (19% загальної дисперсії вибірки) найвища факторна вага в таких рівноцінних показниках, як-от: твердість переконань, принциповість, потреба здійснювати допомогу дітям, а також наявність позитивної мотивації. У цьому факторі поєднуються характеристики, пов'язані з позитивною мотивацією, виходячи з чого, означимо цей фактор як «Наявність позитивної мотивації до роботи в міжкультурному просторі».

У III факторі (19% загальної дисперсії) значущими ознаками виступають спрямованість на досягнення, наявність демократичного стилю в спілкуванні, потреба здійснювати професійну допомогу дитині, яка має труднощі в міжкультурній комунікації. Спільним в ознаках, що входять до цього фактору є те, що вони характеризують особистість майбутнього педагога, а також послідовності впровадження особистісних переконань у поведінці. Виходячи з останнього, означимо цей фактор як «Спрямованість на досягнення позитивного результату в міжкультурній комунікації».

Отже, отримані в ході факторного аналізу характеристики світоглядного компоненту утворюють структуру, в основі якої лежать три складові (фактори): «Ціннісне ставлення до роботи з учнями початкової школи в міжкультурному

просторі», «Наявність позитивної мотивації до роботи в міжкультурному просторі», «Спрямованість на досягнення позитивного результату в міжкультурній комунікації».

Для уточнення змісту створеного професіографічного конструкту ми плануємо організувати його обговорення на методологічних семінарах кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського державного університету. Результати цих семінарів дадуть можливість уточнити сутність складових та окреслити наступні кроки дослідження. За нашим припущенням, створений конструкт адекватно буде репрезентувати підготовленість майбутнього вчителя до роботи з учнями початкової школи в міжкультурному просторі у формі, прийнятній для визначення відповідних критеріальних показників та створення на їх основі ефективної діагностичної методики.

Література

1. Молнар Т. І. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання учнів. *Наука та освіта: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Мукачево, 19-20 травня 2016) / ред. кол. : Т. Д. Щербан (гол. ред.) та ін. Мукачево : Вид-во МДУ, 2016. С. 153–155. **2. Молнар Т. І.** Формування крос-культурної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторах: зб. тез доповідей II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Мукачево, 07 листопада 2019 р.). Мукачево : МДУ, 2019. С. 277–279. **3. Семікін М.** Крос-культурна грамотність сучасного педагога: методологічний аспект. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка.* 2013. № 2 (11). С. 84–91.

Мордовцева Наталія Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ.
mordovcevanv@gmail.com

ВПЛИВІВІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА КОМУНІКАТИВНА ОЗНАКА МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Проблема впливу мовлення на сьогодні набуває особливого значення, оскільки цей феномен супроводжує практично всі дискурсивні практики мови й визначає ефективність і результативність спілкування.

Це поняття знаходить своє вивчення у різних галузях наукових досліджень – соціолінгвістика, психологія, журналістика та інші. Нас цікавить впливовість з точки зору культури мовлення майбутнього педагога, що передусім передбачає сукупність відібраних комунікативних якостей, які стають ще виразнішими завдяки чітко визначеній низці ознак.

Культура мовлення майбутнього вчителя передбачає виразність, правильність, багатство, доступність, чистоту, доречність, логічність, точність, а